

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA‘LIM VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

ILM SARCHASHMALARI

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining FILOLOGIYA, FALSAFA, FIZIKA-MATEMATIKA hamda PEDAGOGIKA fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.

9.2021

**научно-теоритический методический журнал
Издаётся с 2001 года**

Urganch – 2021

**Исакова Замирахон Рухитдиновна (фалсафа фанлари номзоди,
Наманган Давлат университети доценти; e-mail: ms.outstanding@mail.ru)
ИРФОНИЙ БИЛИШНИНГ ЎЗИГА ХОС УСУЛЛАРИ: ФАЛСАФИЙ ТАЛҚИН**

***Аннотация.** Мақолада тасаввуф таълимотининг таркибий қисми бўлган ирфоний билимларнинг ўзига хос билиш усуллари очиб берилган. Борлиқнинг кичик нусхаси бўлган инсон абадийлик ва ўтқинчилик, мавжудлик ва йўқлик, руҳонийлик ва моддийлик бирлигининг ифодаси бўлиб, Қуръонда инсон тафаккури, ақлига берилган улуғ баҳо эпистемология, билиш масалаларининг Шарқ фалсафий тафаккурида етакчи ўринни эгаллаши билан изоҳланган. Илоҳий моҳиятни тўлалигича англашга восита бўладиган “ваҳий”, “илҳом”, “ҳол”, “важд”, “завқ”, “кўнгли”, “диққат”, “зикр”, “хуррият”, “балогат”, “тамкин” каби ирфоний билишнинг ботиний-руҳий усуллари фалсафий талқин этилиб, ирфоний билиш жараёнини ўрганиш ва илмий-фалсафий тадқиқ этиш инсоният олдида турган глобал муаммоларга самарали ечим бўлиши илгари сурилган.*

***Аннотация.** В статье раскрываются специфические методы познания эпистемологических знаний, которые являются неотъемлемой частью суфийских учений. Человек, уменьшенная копия бытия, является выражением единства вечности и быстротечности, существования и небытия, духовности и материальности и истолковывается в Коране человеческой мыслью, огромной ценностью, придаваемой разуму, эпистемологии и преобладание знания в восточной философской мысли. Такие понятия, как “откровение”, “вдохновение”, “состояние”, “важд”, “завк”, “сердце”, “внимание”, “память”, “хуррият”, “балогат”, “тамкин” являются средствами полного понимания божественной сущности, философского интерпретация внутренне-духовных методов мистического познания и изучения процесса мистического познания и научно-философских исследований как эффективного решения глобальных проблем, стоящих перед человечеством.*

***Annotation.** The article reveals specific methods of cognition of epistemological knowledge, which are an integral part of Sufi teachings. Man, a reduced copy of being, is an expression of the unity of eternity and transience, existence and nonexistence, spirituality and materiality, and is explained in the Koran by human thought, the enormous value attached to reason, epistemology. and the predominance of knowledge in Eastern philosophical thought. Such as “revelation”, “inspiration”, “state”, “wajd”, “zavk”, “heart”, “attention”, “memory”, “hurriyat”, “balogat”, “tamkin” which are the means of complete understanding of the divine essence, philosophical interpretation of the inner-spiritual methods of mystical knowledge and the study of the process of mystical knowledge and scientific and philosophical research as an effective solution to global problems facing humanity.*

***Калит сўзлар:** ирфон, ориф, илм, маърифат, ҳикмат, ирфоний билимлар, ҳол, кўнгли, диққат, зикр, хуррият, балогат, тамкин, глобал муаммолар.*

***Ключевые слова:** ирфан, ариф, знание, просветление, мудрость, эпистемологические знания, хол, душа, внимание, зикр, хуррият, балогат, тамкин, глобальные проблемы.*

***Key words:** irfan, arif, ilm, enlightenment, wisdom, epistemological knowledge, hol, mind, attention, dhikr, hurriyat, balogat, tamkin, global problems.*

Кириш (Introduction). Ирфоний билишнинг моҳиятига тарихийлик, мантикийлик ва тизимлилик тамойиллари нуктаи назаридан ёндашиш орқали унинг гносеологиядаги ўрнини конституциялаш (белгилаш) муҳим аҳамиятга эга. Ҳар қандай воқеа-ҳодисанинг интровертив (ўзига хос) хусусиятини детерминик аниқлашда унинг тушунча сифатидаги ўрни ва мазмунининг объектив этимологияси, диалектикаси ва унинг объектив ёки субъектив хусусиятини белгилаш, тадқиқот жараёнида йўл кўйиладиган хатоларнинг олдини олиш билан бирга, ўрганилаётган воқеа-ҳодисанинг аҳамиятини ҳар томонлама тадқиқ этиш заруратини келтириб чиқаради. Бу жараён эришилган мақсадга кўра, уч тарихий босқич: тасаввуф илми генезисигача бўлган, тасаввуфдаги, тасаввуфдан кейинги босқичга бўлинади. Тасаввуф илми генезиси (шакллангунга қадарли)гача бўлган босқич маънавий-ахлоқий такомиллашув, моддий кадрятлардан узилишни назарда тутадиги, натижада онг тафаккур стереотип (мияда қаттиқ ўрнашиб қолган тор фикрлар)лар ва хилма хил тасаввурлардан халос бўлиб, онгсизликнинг чуқур қатламларига шўнғиш, ўзга оламлар билан муносабатга киришга тайёрланади. Тасаввуфдаги босқич инсоннинг Яратувчи жамолини жаннатда кўриш умиди унинг “мен”ининг “йўқ бўлиши”, парчаланиб кетиши, “ўлиши” ва Аллоҳ “мен” лигида яша-

ши билан белгиланади. Тасаввуфдан кейинги босқичда дифференциация (ажралиш) содир бўлади ва онг ўз ҳолатига қайтади. Ирфоний билиш усуллари моҳиятни тўлалагича англаш имконини беради, бунда ақлий далил ва мантикий таҳлилга ўрин қолмайди.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили (Literature review). X–XIII асрларда яшаган мутасаввуфларнинг ирфоний-фалсафий қарашлари кўлөзма асарларда баён этилган. Мутафаккирларнинг ижоди, таълимотларининг айрим жиҳатлари соҳа олимлари томонидан тадқиқ этилган бўлиб, тасаввуф таълимотининг мазмун-моҳияти, ирфоний билимлар ривожининг ўзига хос жиҳатлари, набийлик ва валийлик парадигмаси масалаларини ёритишда шарқшунос олимларнинг фундаментал тадқиқотлари, жумладан, Э.Бертельс, А.Кньш, Ж.С.Тримингэмнинг монографиялари муҳим методологик асос бўлди. Хорижий мутахассис олимлар томонидан тасаввуфнинг фалсафий жиҳатлари, ирфоний билимлар ривожининг генезиси тариқат, ҳол, мақомот ҳақида М.Степанянц, У.Турар, А.Зарринқўб каби олимлар томонидан олиб борилган монографик тадқиқотлар маълум даражада мавзу доирасидаги ирфоний билиш гносеологияси тадқиқига доир муаммоларни очиб беришда муҳимдир. А.Кньш, М.Мухаммедходжаев, Е.Фролова тадқиқотларида тасаввуфнинг фалсафий-ирфоний таҳлили, жумладан, тасаввуф онтологияси, гносеологияси, комил инсон ғоялари турли аспектда таҳлил этилган. Н.Комиловнинг тасаввуф ва тариқатларнинг тадрижий ривожини, тасаввуф истилоҳларининг ирфоний моҳиятини тадқиқ этиш борасидаги асарлари диссертациянинг илмий-назарий жиҳатдан асосланиши учун муайян даражада хизмат қилди. Мавзу доирасидаги тасаввуф истилоҳлари генезисига доир муаммоларни тадқиқ этишда А.Ш.Жўзжонийнинг тасаввуфга доир асарлари методологик аҳамиятга эга бўлди.¹

Тадқиқот методологияси (Research Methodology). Тадқиқотнинг услубий асосини илмий билишнинг объективлик (холислик), тарихийлик, мантикийлик, ворисийлик, системалилик, герменевтика, интерпретация, қиёсий таҳлил усуллари ташкил этади.

Таҳлил ва натижалар (Analysis and results). Ирфоний таълимот тарафдорлари билишнинг турли шакллари тан олган ҳолда, моҳиятлар моҳияти (Аллоҳ)ни билиш даражаси тўғрисида сўз юритилса, билиш шакллари аҳамиятини чеклайдилар. Аллоҳни билишга фақат Ўзининг қарам ва Ўзининг лутфи, Ўзининг нури ёрдамида муваффақ бўлинади. Зуннун Мисрийдан Аллоҳни қандай топганини сўрашганида: “Аллоҳни Аллоҳдан топдим. Зеро, Яратувчини фақат Яратувчи орқали топиш мумкин”, деб жавоб берган.²

Илк тасаввуф мактаблари намояндalари ирфоний суҳбатларда “ишора илми”, “муомалот илми”, “фикр илми”, “ғайб илми”, “кашф қилувчи илмлар”, “ҳол илми”, “хотира илми”, “нафс оғатлари илми” каби кўплаб ирфоний билиш усулларни истифода этишган. Ирфоний билишда билиш усуллари “ваҳий” ва “илҳом” бўлиб, бу ерда сезгилар ва ақл ирфоний билиш воситаси бўла олмайди.

Ирфоний билиш кўнгил (қалб) билан амал қилиш бўлиб, “яқин” (ишонч, бирор нарсага қатъий ишониш, аниқ, шубҳа-гумондан холи) илмини ўз ичига оладиган мушоҳададир. Ҳақим Термизий “яқин”ни қалбнинг Аллоҳ ва Унинг амрлари билан қарор топишидир”. дейди.³

“Яқин”нинг “исм ул-яқин”, “расм ул-яқин”, “илм ул-яқин”, “айн ул-яқин”, “ҳаққ ул-яқин”, “ҳақиқати ҳаққ ул-яқин”, “Аллоҳи ҳаққ ул-яқин” каби даражалари мавжуд бўлиб, Аллоҳнинг Расули мана шу охириги мақомга етгач, ҳақиқатга кириб, унинг борини кўриб, сир (кўнгил) меърожини қилган. “Аллоҳ бир кеча, ўз бандасини унга оят-мўъжизаларимиздан кўрсатиш учун (Маккадаги)

¹ Бертельс Е. Суфизм и суфийская литература. М., “Наука”, 1965; Кньш А. Мусулманский мистицизм. М., “Наука”, 1992; Тримингэм Ж.С. Суфийские ордены в Исламе. Пер. с английского А.Ставиской. Под ред. и с пред. О.Ф.Акимовича. М., “Наука”, 1989; Степанянц М. Философские аспекты суфизма. М., “Наука”, 1987; Турар У. Тасаввуф тарихи. Таржимон Нодирхон Ҳасан. Сўз боши муал. ва масъул муҳ. С.Рафиддин. Т., “Истиклол”, 1999; Зарринқўб А. Арзиши мероси суфия. Техрон, 1344/1967; Мухаммедходжаев М. Гносеология суфизма. Душанбе, “Дониш”, 1990; Фролова Е. Проблемы веры и знания в арабской философии. М., 1983; Комилов Н. Тасаввуф. Биринчи китоб. Т., “Ёзувчи”, 1996; Жўзжоний А.Ш. Тасаввуф ва инсон. Т., 2003.

² Фариддин Аттор. Тазкират ул-авлиё (Авлиёлар китоби). Мирзо Кенжабек таржимаси. Т., ЎЗМЭ, 1997, 81-бет.

³ Алишер Навоий. Насойим ул-муҳаббат мин шамойим ул-футувват. Мукамал асарлар тўплами. Йигирма жилдлик, 17-жилд. Нашрга тайёрловчилар: С.Ғаниева, М.Мирзааҳмедова. Арабча ва форсча матнларни таржима қилиб, нашрга тайёрловчи ва масъул муҳ. С.Рафиддинов. Т., “Фан”, 2001, 84-бет.

Масжид ул-Ақсога сайр қилдирган (барча айбу нуқсондан) пок зотдир” ояти тасдиқланди.¹ Аллоҳнинг Расули меърожда “Рабб ул-иззат”га боргунча эллик мартабадан ўтди ва мақсадига эришди. Ҳақ таолодан барча иззат-икромларни кўрди, лутф ва шавқ яқинлиги билан Ҳаққа икки ёй масофасида яқинлашди, яъни “кўнгил ва кўнгил эгаси учун ҳеч қандай “парда” қолмади”.² Бу ҳақда Аллоҳнинг Расули “қалб кўзим билан Ҳақ жамолини мушоҳада қилдим”, дедилар.³ Меърож вақтини тасаввуфдаги қисман метафориклаштирилган “лаҳза” категорияси билан ҳам қиёслаб бўлмайди. “Лаҳза” моҳиятига кўра, ягона объект (Аллоҳ)га йўналган бўлса ҳам, Меърож вақтидаги универсал қамров, реаллик, Ваҳдоният, яқка-ягоналик олдида субъектив ҳодисадир. Меърож вақти бе-мисл бўлиб, на замин, на коинот ўлчовига сиғади. Меърож ўзининг юксаклиги, ғайриоддийлиги, ягоналиги билан “уч олам” замонидан ҳам ташқарида бўган хос замондир.

Ирфоний билишнинг биринчи босқичи таҳсилый илмдир. Пайғамбарларнинг шаръий ва диний ҳукмлари, охират ва Аллоҳнинг сифатларига тааллуқли хабарларига айнан ишониш “илм ул-яқин” мартабасидир. “Яқин”нинг иккинчи босқичи тажрибавий билимга ишорадир. Кўнгил поклиги ва валий ҳамда ғайб олами орасидаги пардаларнинг кўтарилиши оқибатида ҳосил бўлган илм “айн ул-яқин”дир, яъни бир нарса ҳақида далилга эҳтиёж сезмай, кашф ва шуҳуд билан айнан кўрмоқ, шу сабабли бошқалар берадиган хабарга эҳтиёжнинг йўқлигидир. “Яқин”нинг учинчи босқичи ҳақиқатни англаш илмидир. Энг юксак ҳақиқат инсон ўз вужуди, ботиний мулоҳазаси, кечинмалари орқали етишган билимлар, яъни “ҳаққ ул-яқин”дир. “Ҳаққ ул-яқин”да ориф Ҳақ сифатларида фоний бўлиб, илм, шуҳуд ва ҳол жиҳатларидан Ҳақ билан боқий бўлади. Бу даража “азал тонгидан чиққан бир нурки, унинг асари тавҳид аҳлининг баданлари устида кўринади”.⁴ Ориф “ҳаққ ул-яқин”да фоний бўлади, яъни “яқин” сифатини Ҳақ илмида фоний қилиб, Ҳақ илми, Мутлақ вужуд нурига эришади.

Билимларнинг барчаси, беистисно, Худони билиш илмидирки,⁵ирфоний билишда “ҳол” (қисқа муддатли кайфият, қалбнинг порлаши, илоҳий раҳмат ва бараканинг ёғилиши) тасарруф этилади. Ҳол ориф маънавий-руҳий тараққиётининг натижаси, зикр ва риёзатдан ҳосил бўлган қалб сафосидир. Доимийлик “ҳол”нинг юксак даражасидир.⁶ Ҳол илми таҳсил билан қўлга кири-тиладиган кайфият эмас, ҳол ғайбдан келган лутф-иноят, илоҳий неъматдир.

“Ҳол” руҳ ва юракнинг қувватини ифодалагани сабабли тасаввуфга “илми ҳол” номи берилган. Руҳи латиф, ахлоқи гўзал, кўнгли зариф, маънавий етук кишилар “ҳол соҳиби” дейилган. Айни пайтда, улар талвин (маҳқум, “ҳол боласи”) ва таквин (ҳоким, “ҳол оталари”) соҳиблари бўлишган. Важд ҳолида орифнинг руҳонияти юксалиб, бутун вужуди порлаб, нурафшон бўлган: Шайх Нажмиддин Куброни валийтарош дебдурлар, онинг учунки, важду ҳол ғалаботида муборак назарлари ҳар кимга тушса, валоят мартабасига етар эмиш”.⁷

Абдулкарим Қушайрийга дейди: “Ҳол” кул (Ҳақ ошиғи) нинг қасди: жалб айлаш ташаббуси, эришиш истагисиз қалбда пайдо этиладиган нашъа-ҳузун, шодлик-қайғу, ҳайбат-ҳаяжон зуҳуридир.⁸

¹ Куръони карим маъноларининг таржима ва тафсири. Таржима ва тафсир муаллифи А.Мансур. Масъул муҳаррир З.Хусниддинов. Таржима ва изоҳлар муаллифи Абдулазиз Мансур. Т., Тошкент Ислон университети нашриёти, 2004, Исро сураси, 1-оят, 282-бет, Тоҳа сураси, 12-оят.

² Хожа Аҳмад Ясавий. Девони ҳикмат. Янги топилган намуналар. Нашрга тайёрловчи Н.Ҳасан. Масъул муҳаррир ва сўз боши муаллифи И.Ҳаққул. Т., “Мовароуннаҳр”, 2004, 168-бет.

³ Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий. Ал-Жомий ас-Саҳих. Ишонарли тўплам Ҳадис 2. Профессор Н.Иброҳимов ва шоир Мирзо Кенжабек таҳрири остида. Т., Қомуслар бош таҳририяти, 1993, 571-бет.

⁴ Усмон Турар. Тасаввуф тарихи. Таржимон Нодирхон Ҳасан. Сўз боши муал. ва масъул муҳ. С.Рафиддин. Т., “Истиклол”, 1999, 144-бет.

⁵ Шри Ауробиндо Гхош. Синтез йоғи. М., “Никос”, 1993, 476-бет.

⁶ Доктор Саййид Жаъфар Сажжодий. Фарҳанг эсталоҳотэ ва таъбиротэ эрфони. Техрон, “Тахурий”, 1370, 79-бет.

⁷ Алишер Навоий. Насойим ул-муҳаббат мин шамойим ул-футувват. Мукамал асарлар тўплами. Йигирма жилдлик, 17-жилд. Нашрга тайёрловчилар: С.Ғаниева, М.Мирзааҳмедова. Арабча ва форсча матнларни таржима қилиб, нашрга тайёрловчи ва масъул муҳ. С.Рафиддин. Т., “Фан”, 2001, 287-бет.

⁸ Suleyman Uludag. Tasavvuf terimleri sozlugu. Istanbul, “Marifat yayinlari”, 1991, 117-бет.

Е.Бертельс (ваф. 1957) “ҳол”нинг инсон руҳиятида илоҳий жазба-завқ орқали рўй беришини “ҳол” мақомларга қарама-қарши ҳолда йўловчининг ўз кучи, интилиши, иродаси билан амалга ошмайди, “ҳол” илоҳий жазбадир”, деб изоҳлаган.¹

Важд ҳеч бир воситасиз ҳосил бўладиган билим дейиш ўринлики, унда нозиклашган ақл билан бирга, руҳий ёришиш, мия қатламларининг ҳали очилмаган қирраларини фаол ҳаракатга келиши, тасаввурий-тамсилий, ифодавий билимлар, ғоя-англамларнинг гавдаланиб, намоён бўлиш акс этади. Важд ҳақида Али ибн Усмон Хужвирийнинг шарҳи қуйидагича: “Важднинг моҳиятини изоҳламоқ имконсиздир. Зеро, важд ҳақиқий кўриш (кашф)даги аламдирки, аламни қалам билан тасвирлашнинг имкони йўқ”.²

Ориф “важд” (қалбнинг хайрат вақтида тўлқинланиши) ҳолатида ўз оламига кириб, унда тасаввур ва образ (оқилона идрок) орқали ботиний билимга эга бўлади ҳамда бу образни ботиний нигоҳ билан кўра олади. Зеро, қалб билан англанадиган билимлар қалби пок кишиларга ошкор бўлади.³

Завқ ориф қалбига Аллоҳнинг инояти туфайли ато этилган маърифат нуридир. Завқ ҳолатида айтилган сўз ва ибораларда илоҳий ҳикмат мужассам бўлган.⁴

Ирфоний билишда диққат муҳим аҳамиятга эга бўлиб, ирфон аҳли томонидан қуйидаги концепция илгари сурилган: намоз танани, кундалик вирдлар фикрни бошқариш учун, зикр қалбни, фикр (тафаккур) онгни тозалаш учун, касб руҳият соҳасига, машғуллик фориғлик соҳасига кириш учун, амал фано даражасига етиш учундир. Бу концепцияни амалиётда мунтазам қўллаш орқали камолотга эришилади.

Тариқат йўлига қадам қўйган муридни ҳар қандай нарсага бутунлай ҳиссиз, деб бўлмайди. Чунки у “ҳақиқий олтин”га муносабат билдиришнинг ички қобилятини барибир сақлайди. Ана шу туғма қобилятни ҳис этувчи устоз унинг сигналларини идрок этиши учун ундан аппарат сифатида фойдаланиши мумкин. Тўғри, дастлабки пайтларда устоз ўз сигналларини идрок этувчи (мурид)нинг бузилган ва камсамарали аппарати бу сигналларни илғай оладиган даражада системалаштириши керак. Икки элемент (устоз ва шогирд)нинг комбинациялашуви ишнинг тартибли ва самарали бўлиши учун асос яратади. Ирфон илмининг амалий усули ҳақиқат талабидаги муриднинг қирқ кун давомида ибодат билан узлатда ўтириши “эътикоф” бўлиб, ўн шартда тизимли ифодаланган.⁵

Ирфоний билишнинг яна бир усули зикрдир. Зикрда уч мақом бўлиб, биринчиси, қалб билан адо этиладиган зикрдир. Бу зикрда зикр қилинаётган ашё ёддан чиқарилмаган бўлса ҳам, зикр қилинади. Иккинчиси, зикр этилаётган ашёнинг сифатларини зикр қилишдир. Учинчиси, зикр этилаётган ашёни кўриш. Зокир Унинг сифатларини зикр этиш чоғида ўзининг сифатларини унутади ва Унинг зикрида фоний бўлади.⁶

Ирфоний билиш усулларида кейингиси хуррият ва балоғатдир. Ҳар бир нарсанинг ниҳояти балоғатдир, ғояти хурриятдир. Мева дарахтда етилиб, ўз ниҳоясига етса, “болиғ” бўлди (пишди, етилди) дейилса, пишган мева шохидан узилиб, ерга тушса, “хур” (узилган, эркин) дейилади.

Ниҳоятнинг аломати ўзининг бошланиш нуқтасига етишидир. Ўзининг бошланиш нуқтасига етган ашё ўз ниҳоятига етган бўлади. Эрта баҳорда бугдой уруғи ерга сочилса, униб-ўсиб, бўй чўзади. Бошоғи пишиб, етилади. Ворислик қонунига кўра, ҳар бир нарсанинг меваси унинг уруғидир. Ўзининг уруғини ҳосил қилганида, ўз бошланишининг ниҳоясига етган бўлади. Шу ерда доира тугайди ва етуклик вужудга келади. Доира ўзининг илк нуқтасига етиб бормагунича етуклик вужудга келмайди; ўзининг бошланғич нуқтасига боргандан кейин тугал бўлади. Ақл оламида идрок ақл сурати бўлса, жисм руҳнинг қолипи, мулк олами малакут оламининг кўринишидир. Малакут оламининг уруғи ақл бўлиб, ақлдан келиб, яна ақлга қайтади, улар Аллоҳдан келиб, яна Аллоҳга қайтадилар.

¹ Бертельс Е.Э. Суфизм и суфийская литература. М., “Наука”, 1965, 247-бет.

² Али ибн Усман аль-Джуллаби аль-Худжвири. Раскрытие скрытого за завесой для сведущих в тайнах сердца (Кашф аль-махжуб ли арбаб аль-кулуб). Пер. с английского А.Орлова. Издание первое. М., “Единство”, 2004, 417-бет.

³ Шейх Хаким Муиниддин Чишти. Суфийское целительство. Москва-Санкт-Петербург, “Диля”, 2001, 178 с.

⁴ Акимушкин О.Ф. Зикр. Ислам. Энциклопедический словарь. М., “Наука”, 1991, 132-бет.

⁵ Ислом. Энциклопедия. Зухриддин Ҳусниддинов таҳрири остида. Т., ЎзМЭ, 2004, 263-бет.

⁶ Шайх ал-Калободий. Тасаввуф сарчашмаси. Арабчадан Отакул Мавлонкул ўгли ва Мавлуда Отакул кизи таржимаси. Т., Фафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2002, 88-бет.

Ирфоний билиш усулининг яна бири тамкин (қалб хотиржамлиги) бўлиб, “аҳли дил”нинг энг юкори, Ҳаққа етишиб, ором олинадиган сўнгги манзилдир: Мусо пайғамбар “тамкин” манзилига етганида “Ҳазрати Ҳақ унга чорифингни улоқтир ва асо (таёқ)ингни ташла деб амр қилди. Ошиқликнинг аввали талаб (толиблик) бўлса, охири тамкиндир.

Ориф тамкин мақомига етишганида талвин (толибнинг йўлида ва турли манзилларида турли ҳолларни кўнгилдан ўтказиши) йўқолади. Тамкинга эришган ориф Ҳаққа етишгани сабабли мутамаккин (қалб хотиржамлигига эришган) бўлиб, ҳеч қандай ҳоллардаги ўзгаришларга учрамайди.

Қалб хотиржамлиги замирида яқинларига муҳаббат кўрсатиш, ваъдага вафо қилиш, эзгу гоёсига содиқлик ҳамда аниқ стратегик режа мужассам.

Бугунги кунда ирфоний билиш жараёнини ўрганиш ва илмий-фалсафий тадқиқ этиш инсоният олдида турган глобал муаммоларга самарали ечим бўла оладиги, ирфон илми ҳаётбахш ахлоқий кадриятларнинг ижтимоий маъқеини тиклаш, орифларнинг ибратли ҳаёт тарзи, ҳикматлари, ўзларидан қолдирган маънавий меросини тарғиб қилиш орқали бугунги кунда жамият учун сув ва ҳаво каби зарур бўлган меҳр-оқибат, саховат, ростгўйлик, адолат, камтарлик каби ахлоқий меъёрларни жамиятни тузатиш, ҳар тарафдан бостириб келаётган ижтимоий зарарли хавфнинг олдини олиш, глобал жараёнларга маърифат билан ёндашиш, бунинг ортидан башариятни, шу орқали дунёни ворисийлик мезони асосида такомиллаштиришда аҳамиятлидир.

Хулоса (Conclusion). Юқоридаги фикрлардан куйидаги хулоса келиб чиқди:

◆Ирфон аҳли ирфоний билиш усуллари “маком” ва “ҳол” тизимида шакллантириб, оннинг фазовий ўзгариши (таомилга мувофиқ бўлган уч ўлчамли оламдан бир неча ўлчамли оламларга маълумот узатиш ва маълумот қабул қилиш)га эришган;

◆ҳозирги даврда жамият онги ва ижтимоий воқелик тажрибасида ирфоний билимларнинг аль-труистик моҳиятини англаш муҳим бўлиб, инсоннинг ўз-ўзи билан муроса қилишга, ўз-ўзини ин-кор қилишдан тўхтаганидан сўнг табиатга, миллатга, жамиятга, борлиққа, оламлар Яратувчиси Аллоҳга, тақдирга нисбатан фаталистик (пешонага битилган) муроса кучи шаклланган;

◆ўзига нисбатан ҳурмати ошгани учун бошқаларнинг ҳурматида сазовор бўлади, ўзининг хатоларини кечиргани учун бошқалар ҳам уни кечиради. Шу тариқа, инсон яна бир бор нима учун миллионлаб ҳужайралар ичида айнан ўзи танлангани, нима учун танлангани, Аллоҳнинг уни танлашининг ҳикматини англайди, борлиқдаги барча яратилганларга меҳр кўзи билан қарашни бошлайди, Аллоҳнинг буюклиги ва умрининг қисқалигини англайди, қалби Аллоҳ зикри билан тўлади ва хотиржамликка эришган;

◆инсоннинг нигоҳини билимсизлик пардаси тўсиб турар экан, у ўзини абадий борлиқдан бутунлай алоҳида, ўзига хос индивидуал олам деб ҳисоблайди. Қалб кўзи очилганда эса ботиний (ички) ва зоҳирий (ташки) тафовутлар йўқолиб, инсон ўзининг абадий (Аллоҳ) борлиқдаги бир зарра эканини тушуниб етган;

◆ирфоний билиш инсоннинг руҳий-маънавий юксалиши учун ички (имманент) ҳаракатлантирувчи куч вазифасини бажарган.

Таклифлар (Recommendations).

Ирфон илми мустақил тарихий-фалсафий феномен сифатида муаммолар доирасини тақдим этиш ва таҳлил қилишда ўзининг билиш усуллари истифода этган. Ирфоний билиш усуллари муаммони ҳал этиш чегараси ва тўғрилигига асосланиб, ўзига хос мезон билан тавсифланадиги, ирфоний билиш ва тафаккур методологиясини ирфон илми амалиёти ва тажрибасидан олинган ирфон аҳлига хос усул ва услуб ёрдамида тушуниш ва қалбдан англашни тақозо этади.

**Абдуллаева Ирода Ғанижановна (Урганч Давлат университети, фалсафа доктори (Phd),
ИННОВАЦИЯ ФЕНОМЕНИ ВА УНИНГ ЭВРИСТИК АСОСЛАРИ**

***Аннотация.** Ушбу мақолада инновацион тафаккурнинг субъект ва объектига, интеллектуал йўналишига, амалий фаолият турлари билан боғлиқлигига, ижтимоий онг, илмий-техник каифиёт ва ноанъанавий белгиларига қараб классификация қилиш мумкинлиги ҳақида фикр билдирилади. Шу билан мақолада инновацион тафаккурнинг ички, руҳий, сенситив воқелик экани, ундаги рационал ва иррационал, объектив ва субъектив жиҳатлар эмас, балки унинг, экзистенциал маънодаги иқтисодий воқелик билан боғлиқ масалалар таҳлил этилади.*

***Аннотация.** В данной статье высказывается мысль о том, что инновацию можно классифицировать в зависимости от субъекта и объекта, интеллектуального направления, её связи с*

MUNDARIJA

24-OKTABR – O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTI SAYLOVI KUNI

Бердикулов Сирожжон Насипкулович. Ўзбекистон сиёсий партияларининг Президент сайловида иштирок этишининг ўзига хос хусусиятлари.....3

HUQUQSHUNOSLIK

Олламов Яраш. Муружаатлар – ҳуқуқий категория сифатида.....8

FIZIKA-MATEMATIKA

Ismoilov Muxiddin Bahrom o‘g‘li. *m* – qavariq funksiyalar va ularning asosiy xossalari.....13

Мадрахимов Рузимбай Машарипович, Бекметова Садокат. Қиймати аниқ матрицанинг тескараси билан қийматлари ўзгарган матрицанинг тескараси орасидаги фарқни баҳолашда юзага келадиган хатоликларнинг муаммоларини ечиш.....16

Ходжабеков Мураджон Усарович. Тебранишлардан ҳимояланувчи стерженнинг частота тенгламаси таҳлили.....19

Atamuradova Dilshoda Ravshanovna, Madreymova Ayzada NurIslamovna. Topologik fazo bazasi.....22

Gadayev Sohib Abdullayevich, Iskandarov Sarvar Baltabayevich. α – subgarmonik funksiyalarning ikki marta differensiallanuvchiligi.....24

Болтаев Зафар Ихтиёрович. Колебания структурно-неоднородного коаксиального многослойного цилиндра.....28

FALSAFA

Исақова Замирахон Рухитдиновна. Ирфоний билишнинг ўзига хос усуллари: фалсафий талқин.....36

Абдуллаева Ирода Ганижановна. Инновация феномени ва унинг эвристик асослари.....40

Жаббарова Ҳабиба Кувандиковна. Гендер тенглиги муаммосининг методологик жиҳатлари.....44

Турсунова Шаҳноза. Оммавий ахборот воситалари ва ахборот қарама-қаршилиги.....48

Ходжаев Сардор Бахадирович. Эволюция научных интерпретаций инноваций.....52

TILSHUNOSLIK

Ermanov Davron Raxmataliyevich. Tillarni almashtirib ishlatishning nevrobiologik asoslari.....55

Naydarov Anvar Askarovich, Saidova Zulfizar Xudoyberdiyevna. Ruhij jarayonlar va shaxsiyat xususiyatlari konseptual zonasi frazeologizmlarining struktur grammatik tahlili.....60

Бегматова Раъно Фахриддиновна. Тилшунослик илмида юмшатиш категорияси ва унда юкламаларнинг аҳамияти.....62

Имамкулова Ситора. Инглиз ва ўзбек тилларида интенсивлик категориясини ифодалашда фонетик воситаларнинг роли.....65

Ахмедов Анвар Ботирович. Сўз ўзлаштириш – тиллараро алоқалар ифодаси.....67

ADABIYOTSHUNOSLIK

Саидова Райҳон. Маломатийлик ва унинг шаклланиш тарихи.....71

Жумакул Батиршина Колмирзаевна. “Уста ва Маргарита” романинг ўзига хос бадиий хусусиятлари.....74

Kurbanova Saida, Jumanazarova Maftuna. To‘ra Sulaymon lirikasining mavzu doirasi.....77

Ханматов Максатмират Нурматович. Махтумқули шеърларининг қорақалпоқча таржималарининг баъзи хусусиятлари.....80

Турсынмуратов Шуқурулла Мадреймович. Перевод сказок а.с.пушкина на каракалпакский язык...82

JURNALISTIKA

Усмонова Нигора Абдулхамидовна. Публицист ижодида шахс тушунчаси.....86

PEDAGOGIKA

Ismoilov Temurbek Islomovich. Олий таълим бошқарувида академик мустақиллик принципларини жорий этишнинг ташкилий-педагогик хусусиятлари.....91

Olimova Dilfuza Zokirovna. Xorijiy tillar ta‘limida talabalarda mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirishning ahamiyati.....93

Джалолов Фурқат Фаттоҳович. Мактаб таълимида паст ўзлаштириш сабаблари ва тўлиқ ўзлаштириш турлари.....96

Маманазаров Баҳром Жумонович. Педагогик машғулотларда педагогик дастурий воситалардан фойдаланишнинг мақсад ва вазифалари, муаммолари ва ечимлари.....98

“ILM SARCHASHMALARI”

Urganch davlat universitetining ilmiy-nazariy, metodik jurnali

Muharrir **Ro‘zimboy Yo‘ldoshev**
Texnik muharrir **Sherali Yo‘ldoshev**
Musahhihlar: **Jo‘rabek Rahimov,**
Aybek Kalandarov
Ushbu songa mas’ul **Yarash Ollamov**

Terishga berildi: 20.09.2021
Bosishga ruxsat etildi: 30.09.2021.
Ofset qog‘ozi. Qog‘oz bichimi 60x84 1/8.
Rizograf bosma usuli. Tayms garniturasi.
Adadi 150. Bahosi kelishilgan narxda.
Buyurtma №. 29
Hisob-nashriyot tabag‘i 25
Shartli bosma tabag‘i 23
UrDU matbaa bo‘limida chop etildi.

UrDU matbaa bo‘limi matbaa faoliyatini boshlagani
haqida vakolatli davlat organini xabardor qilish to‘g‘risidagi
Tasdiqnoma (№3802-835f-ad22-c709-fbd1-1129-1986) asosida faoliyat yuritadi.

Manzil: 220110. Urganch shahri, H.Olimjon ko‘chasi, 14-uy.
Telefon/faks: (0362)-224-66-01;
e-mail: ilmsarchashmalari@umail.uz
ilmsarchashmalari@mail.ru
Veb-sayt: www.ilmsarchashmalari.uz
Telegram: <https://t.me/ilmsarchashmalari>